Cengiz Dağcı

HATIRALARDA

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 412
EDEBÎ ESERLER: 209

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-359-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1998
2. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Kitap Editörü: Ebru Özden Güroğulları

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ÇINAR MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han No:34 K:5
Bağcılar / İSTANBUL Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika No: 45103

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

CENGİZ DAĞCI, 9 Mart 1919 tarihinde Kırım'ın Yalta şehrinin Gurzuf köyünde doğar. Çocukluğu kıtlık, yoksulluk, Rus emperyalizminin zulmü ve büyük baskılar altında geçer. İlkokulu köyünde, ortaokulu Akmescit'te bitirir. Kırım Pedagoji Enstitüsü ikinci sınıfında iken İkinci Dünya Savaşı çıkar. 1941'de Ukrayna cephesinde Almanlara esir düşer. Almanların yenilmesi üzerine esir kampından kurtularak müttefik devletler safına sığınır. 1946'da Londra'ya yerleşir. İngiltere'deki hayatı da hiç kolay olmaz, bir taraftan yazarken en vasıfsız ve ağır işlerde çalışmak zorunda kalır.

"Türkçe bana anamın konuştuğu dil" diyerek yazı dili olarak Türkçeyi kabul eder. Türkiye Türkçesindeki ilk kitabı 1956 yılında Varlık Yayınları tarafından yayınlanan *Korkunç Yıllar*'dır. Yaşar Nabi ile mektuplaşarak tanışan Dağcı, eserlerini de posta yolu ile gönderir. Soğuk savaş şartlarının siyasi etkilerinin hissedilmesi, Sovyetler Birliği'nin sol entelijansiya ile kurduğu ilişkiler ve fikir hayatımızdaki çatlamalar yazarı yalnızlaştırmak üzereyken, Ötüken Yayınevi ile tanışır. Ötüken Yayınevi vasıtasıyla yirmiden fazla kitabı Türk okuyucusuyla buluşturur.

Dağcı Türk edebiyatının büyük yazarları arasındadır. Romanlarında Kırım Türklerinin yaşadığı acıları hüzünlü ama berrak bir üslupla aksettirir. Kitapları yıllarca elden ele dolaşır. Kırım'la olan ilgisini hiçbir zaman koparmaz ve Kırım Türklerinin vatanlarına dönüşlerini anlatmayı ihmal etmez. Hatıralarında "Ben yalnızca Kırım'ın yazarı değilim ama Kırım'ın faciasını bütün gerçeği ve içtenliğiyle yalnız ben yazabilirdim" der. Hayatının son yıllarında içerisinde bulunduğu muhitteki karakterleri ele alan hikâyeler de yazar.

En büyük destekçisi savaş sırasında Polonya'da tanıştığı ve 1998 yılında kaybettiği kıymetli eşi Regina Hanım olur. Aralarında Yazarlar Birliği'nin ve İlesam'ın yılın yazarı, Türk Ocaklarının üstün hizmet ödülü de olmak üzere sayısız ödül alır. En son 21.03.2011 tarihinde Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen "Türk Dünyasında Zirve Şahsiyetler: Cengiz Dağcı" sempozyumuyla yazarlık macerası ele alınan Cengiz Dağcı, 22 Eylül 2011 tarihinde Londra'nın Soutfields

bölgesindeki evinde saat 12.30 sıralarında vefat etti. Dağcı'nın vefatı üzerine Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Ukrayna Devleti nezdinde yaptığı görüşmelerle 70 yıldır ayrı kaldığı Kırım topraklarına gömülmesi için izin alındı. Dağcı'nın cenazesi 1 Ekim 2011 Pazar günü, Akmescid'e 100 kilometre uzaklıktaki Yalta bölgesine bağlı Kızıltaş köyünde defnedildi.

Cengiz Dağcı'nın Eserleri;

Romanları: Onlar Da İnsandı, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, İhtiyar Savaşçı, Benim Gibi Biri, Üşüyen Sokak, Ölüm ve Korku Günleri, Biz Beraber Geçtik Bu Yolu, Dönüş, Yoldaşlar, O Topraklar Bizimdi, Bademi Dalına Asılı Bebekler, Anneme Mektuplar, Regina

Tarihi Romanı: Genç Temuçin

Hikâyeleri: Bay Markus'un Köpeği, Bay John Marple'in Son Yolculuğu, Oy, Markus, Oy!, Rüyalarda: Ana ve Küçük Alimcan

Denemeleri: Ben ve İçimdeki Ben (Yansılar'dan Kalanlar), Yansılar 1, Yansılar 2, Yansılar 3, Yansılar 4

Hatıratı: Hatıralarda Cengiz Dağcı

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRIM'DA GEÇEN YILLAR

Gazetelerin birinde hakkımda yazılmış bir yazıyı daha okuyorum: "Cengiz Dağcı... Rus ordusunda tank teğmeni olarak İkinci Dünya Savaşı'na katıldı... Almanlara karşı savaştı... Esir düştü... Almanların düzenledikleri Türkistan lejyonuyla Ruslara karşı savaştı... Stalingrad Savaşı'nda yaralandı... Polonyalı bir hemşireyle evlendi ve savaş sonrası Batı'ya geçti."

Hakkımda yazılan bu ve buna benzer yazılar son kırk yıl içinde sık sık tekrarlandı Türk basında. Yazarlığım ve romanlarımın ciddi eleştirisi bir yana, Cengiz Dağcı bir savaş kahramanı olarak tanıtıldı Türk okuruna. Üstelik ve işin en garip tarafı, romanlarımı hiç okumamış kimseler gözlerini kırpmadan hayatım üzerine şaşılacak şeyler yazmaktan alamadılar kendilerini. Buna başlıca neden *Korkunç Yıllar*'ın Sadık Turan'ı olduğunu düşünüyorum.

Benim (romanın kahramanı Sadık Turan'dan fazla) savaşçılığım 1957 yılında Yakub Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ulus* gazetesinde *Korkunç Yıllar* üzerine yazdığı bir eleştiri yazısıyla başladı sanırım. "Adı Bilinmeyen Bir Millet" başlıklı yazısında romanın (yani *Korkunç Yıllar*'ın) Sadık Turan'ı yazarın (yani Cengiz Dağcı'nın) kendisinden başka bir kişi değildir, diyordu rahmetli üstad. Sonra başkaları yazdılar. Yazılan her yazıda *Korkunç Yıllar*'ın Sadık Turan'ı olarak tanıtıldı Cengiz Dağcı.

Romanlarımda, her yazar gibi, kendi hayatımın gerçeklerinden istifade etmişimdir. Gördüğüm, bildiğim, duyduğum, tanığı olduğum olaylar, bir sanatkâr prizmasından geçirilerek aktarılmıştır eserlerime. Ancak bu, romanlarım benim şahsi hayatımdır anlamına gelmez. Flaubert geliyor aklıma: Madam Bovary C'est moi, derken Flaubert'in, en yaygın anlamıyla, yazarın eserinde yaratmış olduğu roman kahramanının kendisine yakınlığını açıklamaktan başka bir şey yapmadığı kanısındaydım. Aydın bir okurun eserin olay örgülerinde neyin gerçeğe dayandığının, neyin hayalî olduğunun kolayca farkına varabileceğini de düşünmüyor değilim. Ne ki, benim durumumda bunu büsbütün okura bırakmam gerekirdi.

Hayalle gerçeği bir araya getirdiğim *Yansılar*'ın birkaç yerinde hayatım üzerinde durdum, bir Sadık Turan olmadığımı; *Korkunç Yıllar*'ın Sadık Turan'ının katıldığı savaşlara katılmadığımı, savaşta yaralanmadığımı, eşimin Polonya asıllı ama hemşire olmadığını açıkladım. Yine de Türk okurunun nazarında ben bir *Sadık Turan* kalacağımı düşünüyor ve elimden geldiği kadar, burada bir kere daha farklı biri olduğumu ifade edebileceğimi umuyorum.

Hemen şunu da kaydetmenin gerekliliğini duyuyorum: *Hatıralar* bir sanat eseri değildir, yaşantılarımı yeniden gözden geçirmek amacıyla *tanıtma-açıklama* çerçevesi içinde ele alınan bir uğraşıdır. Sık sık bugünkü durumum üzerine söz edeceğim, sık sık geçmiş yıllara döneceğim, beni yazmaya sürükleyen ruhî durumum üzerinde duracağım, farkında olmadan önceki eserlerimden metinler tekrarlanacak. Sonunda (hem şahsi hayatıma hem de elli yıllık edebî sahadaki çalışmalarıma temas ederek) eserlerimden beni tanımamış veya yeterince tanımamış, okura kendimi tanıtmaya çalışacağım.

Yaşım hayli ilerledi. Zaman geçtikçe biraz daha zayıf hissediyorum kendimi. Bu yılın (1996) başlarında *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu* romanımı tamamladım. Eser benim son ciddi çalışmam olduğu kanısındayım. Üç yıl çalıştım eser üzerine. Bu çalışmalarım çok yordu beni. Eseri tamamlayabileceğimden kuşkulandım; endişeli haftalar, aylar yaşadım. Eseri tamamlayınca da sevinmekten fazla, yorgunluğumun yıpratıcı ağırlığı altında kaldım. Aylarca eserin müsveddesini yayıncıya postalayamadım. Bu soy bir eseri artık yazamayacağım düşüncesi üzüyordu beni en çok. Özellikle son elli yıl içinde yazarlığımı oluşturan Kırım konularının içimde söndüğünü hissediyordum.

Elli yıl! Elli yıldır gönlümü sevindiren, yüreğimi acıtan; bazı gecelerde elimde kalem, masamın başında otururken beni ağlatan Kırım. Bir yara oldu Kırım benim için. Durmadan kanayan bir yara oldu. Şimdi bu yara onmadan kapanmıştı.

Günlerce başka bir alana açılacağımın, başka iklimlerde huzur ve sükûnet bulabileceğimin düşüncesiyle teselli ettim kendimi. Öyle ya, neden Kırımsız bir eser yazamayacakmışım? Üstelik önceleri yazdımdı. *Ölüm ve Korku Günleri, Genç Timuçin, Benim Gibi Biri*... Kırımsız romanlarım oldular.

Haftalarca garip bir boşluğun içinde yüzüyordum. Benim için yazılacak başka bir şey kalmadığını düşündüğüm anlarda paniğe kapılıyordum. Başka ne yazacaktım Kırımsız?

Yıllar öncesi tasarlamış olduğum İngiliz öyküsü geliyordu aklıma arada: *Bay Markus Burton'un Köpeği*.

Haftalarca kurcaladı kafamı öykü. Sonunda karar verdim: *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu*'nun müsveddesini yayınevine postaladığım günden iki hafta sonra İngiliz öyküsü üzerine çalışmaya başladım. Altı ay içinde tamamlandı öykü. Ne ki, bu öyküde kendimi bulabileceğimi sandıy-

sam, yanılmıştım. Yüce bir boşluğun içinde dolanıyordum hâlâ düşüncelerimle. İngiliz öyküsü tatmin etmiyordu beni. Kendimi, gerçek kendimi, bulamıyordum öyküde. Bulmam gerekiyordu. Bulmalıydım. Ama nasıl? İleriye bakamazdım. Benim yaşımda ileriye bakmanın, ilerisini düşünmenin anlamı yoktu. Yalnızca geriye bakacaktım. Hem geriye bakmak hayattan kopmak değildi. Özellikle Kırımlıların bugünkü durumlarında geriye bakmak, bir bakıma, ileriyi düşünmek ve görmek demekti. Ama benim durumumda... Benim durumumda bugüne değin yaşamış olduğum hayatla vedalaşmak olacaktı gerilere bakmak. Olsundu. Vedalaşmak olsundu. Benim en büyük başarım (yaşam ne kadar acı, ne kadar çekilmez olursa olsun) yaşamaktan vazgeçmemem, ömrümün sonuna kadar hayatı severek yaşayacağıma inanmam oldu. Şimdi. Hayatımın bu son aşamasında, bu inancımdan vazgeçecek değildim.

Eşim Regina benden az yaşlı. Birkaç yıl evvelsi geçirmiş olduğu kalp hastalığından sonra benden çok daha zayıf hissediyor kendisini. Bütün ev işlerini ben yapıyorum. Çamaşırımızı yıkamak, yemeğimizi pişirmek, odaları silip süpürmek ve Regina'ya bakmak... Son yıllarda benim için en büyük mutluluk Regina'ya bakmak oldu.

Nadir çıkıyoruz evden. Ama bahçemiz bu yaz da güzel. Güneşli günlerde vaktini bahçenin çiçekleri arasında geçiriyor Regina. O da *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu*'nun yazılıp tamamlanmasını bekliyordu. Eseri yayınevine postaladığım gün gençleşmişti adeta. Oysa eseri yazdığım sürece eserden hiç söz etmedim kendisine. Bir bardak çayla masama gelip ne yazdığımı sorduğu akşamlarda, "Türkçe öğren ve romanı kendin oku," diye gülüp geçtim. Ama okumadan da biliyordu ne yazdığımı. Romanın (benim olsun, onun olsun, başka birinin veya birilerinin olsun) gerçek hayat öyküleri olduğunun farkındaydı. Yaşanmış ve yaşanan

gerçek bir hayat parçası vardı romanda. Okur sadece o hayat parçasını okuyacak, o hayatı tanıyacaktı.

Romanın müsveddesini postaladığımdan bir müddet sonra Ötüken Neşriyat'ın yöneticilerinden Nurhan Alpay açtı telefonu İstanbul'dan, müsveddenin arızasız ellerine geçtiğini bildiriyordu.

Kısa süren dostça bir sohbetin sonunda, "Cengiz bey, eser sizin kendi hayatınız mı?" diye bir soru sordu Alpay. Biraz sıkıldım. Gerçekçesi bu soy sorular bana her sorulduğunda sıkılırım, soruyu nasıl yanıtlamam gerektiğini bilemem. Özellikle bazı eleştiricilerce romanlarım benim *hayat öyküm* gibi okura tanıtıldığı zamanlarda sıkıntım daha da artar.

"Hayır, yaşantılarımdan istifade edildi eserde ama *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu* benim şahsi hayatım değildir. Sanat eseridir; sadece bir romandır," diye yanıtladım Alpay'ın sorusunu.

Oysa gerçeklerin dayanağı üzerine kuruldu roman. Bir gaye değildi bu; roman üzerine çalışırken gerçeklerin bu dayanaktan çıkıp yayılacağını, başka kimselerin de gerçeklerini bu dayanağa bağlayacağını (düşünüyordum demeyim de) hisseder gibi oluyordum. Evet, benim gerçeklerimin yanında, *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu*'nu okuyan okurların kendi gerçeklerini de okuyacaklarını umuyordum. Çünkü (ne kadar uzak mesafeler ayırırsa ayırsın) insanların gerçekleri benzerler birbirlerine. Yaşı ister ilerlemiş, ister genç olsun; zorlamadan romanda okura kendi gerçeğini bulmasında yardımcı oldu isem, *Biz Beraber Geçtik Bu Yolu*'nun başarılı bir roman olduğuna inanacağım.

Biz Beraber Geçtik Bu Yolu'nun İzmail Tavlı'sı değilim ben; ama bugünlerde İzmail Tavlı gibi yorgunum ve, tıpkı İzmail Tavlı gibi, ileriye dönük hayal ve düşüncelerimi yitirdiğimi hissediyorum. Düşünemiyorum ileriyi. Baka-

mıyorum ileriye. Bundan böyle ben geriye bakacağım. Bulacaksam eğer, geçmişte arayıp geçmişte bulacağım kendimi.

*
* *

Bazı kimselerce tanıtıldığım gibi Kırım'ın Kızıltaş köyünde doğmadım, Kızıltaş'ın üç kilometre kadar güneyindeki Gurzuf kasabasında doğdum.

Gurzuf.

Denizin kıyısında Ceneviz Kalesi ve en yüksek noktasında beyaz camisiyle güzel Gurzuf.

Yıllar vardır dönüşsüz olur. Barışçı ve insani bir dünyada dönüşsüz olmamalı bu yollar. Benim için dönüşsüz oldu. Elli yedi yıl evvelsi çıktım Kırım'dan, çıkınca da kendimi dönüşsüz yolların ötesinde buldum. Yolların benim için açılmayacaklarını biliyordum. Başkaları için zamanla açılırdı belki bu yollar. Ama benim için (hiç değilse hayatımın kendi gücümle dönebileceğim bir döneminde) açılmayacaklardı. Başka bir yol aramanın anlamı yoktu, bulabilmenin imkânsızlığını biliyordum. Döneceksem eğer, yalnızca düşlerim ve düşüncelerimle dönecektim. Düşüncelerimle de dönemeyeceğim takdirde, ömrümün sonuna kadar zindanlar içinde kalacaktım.

Ama döndüm. Sık sık. Altmış yıl boyunca üstünde doğup büyüdüğüm topraklara dönmediğim bir günüm, bir gecem olmadı. Yolum oraya her düştüğünde başkalarının da beni görmelerini ve duymalarını istedim.

Hayır, hayalî değildi ziyaretlerim. Hiç kopmadı gerçeklerimizden benim bu ziyaretlerim. Bizim orda bin yıl evvelsi dedelerimizin elleriyle inşa edilmiş köy ve kentlerimiz vardı; duvarları beyaz badanalı, damları kırmızı kiremitli, verandaları ve balkonları salkım çiçekleriyle süslü evleri-

miz vardı; ağaçları ve kütükleri bin yıl evvelsi dedelerimizin elleriyle dikilmiş bağ ve bahçelerimiz vardı. Benim insanlarımın ruhları hiç terk etmediler o evleri ve bahçeleri. Onlar seyredeceklerdi benim oraya her dönüşümü.

*
* *

Demirliçeşme üstündeki bağın ortasında geniş verandalı, kapı ve pencerelerinin üst kesimlerinde camları renkli, iki katlı evin içerisinde Mart ayının dokuzuncu günü sabah saatlerinde dünyaya geldim.

Doğum günümün dokuz Mart olduğundan eminim -annem Kuran-ı Kerim'in iç kapağına yazmış: *dokuz Mart. Karlı ve rüzgârlı gecenin sonunda*, diye. Doğum günümden kuşkum yok ya, yılı yazmaya unutmuş annem Kuran-ı Kerim'in kapağına.

O yıllarda Gurzuf'ta doğan çocukların isim ve doğum tarihleri sicil kütüğüne geçirilmiyordu herhâlde. Bunu anlamak zor olmasa gerek. Önce Birinci Dünya Savaşı, sonra Alman işgali, ardından devrim. Annemin dediğine göre, Alman işgal birliklerinin Gurzuf'tan çekildiklerinden bir yıl sonra doğdum. Alman işgal ordusu Kırım'dan 1918'de çıktığına göre, 1919(?) doğumluyum.

Bizler Gurzuf'ta ve Kızıltaş'ta otururken isimlerimizin ve doğum tarihlerimizin sicil kütüğüne yazılı olup olmaması önemli değildi. Herkes, ama herkes, biliyordu: Kızıltaşlı Emir-Hüseyin Dağcı'yla evli Gurzuflu Fatma Hanım'ın (dördüncü kız çocuğu küçük Ayşe'yi Soğuksu mezarlığında toprağa verdikten tam iki yıl sonra) Cengiz isimli oğlan bir çocuk doğurduğunu. Bilmeyen, tanımayan yoktu. Yüzünüzü görmese de, kucağına alıp alnınızı öpmese de tanırdı sizi herkes. Doğduğunuz gün siz bir

Gurzuf türküsü olurdunuz. Sabahın köründe motorlu kayığıyla denize çıkan balıkçı söylerdi türkünüzü, tütün tarlalarında tarhlara tütünlerin fidelerini diken kızlar söylerdi türkünüzü, bağlarda üzümler devşirilirken kuşlar duyardı türkünüzü Aypetri'den Ayı Dağı'na dek.

Gün geldi Gurzuf'tan ve Kızıltaş'tan çıkmamız gerekti; çıkınca da (bizleri iyi tanımalarına rağmen) kendimizi tanıtmamız, gün günü kimliğimizi kanıtlamamız gerek oldu.

1936 yılının başlarındaydı sanırım, pasaport kanunu çıktı ve ben Akmescit'in (bugünkü Simferopol) *Gorsovet* (şehir sovyeti) binasında iki doktor tarafından muayene edildikten sonra: Cengiz Dağcı. 9 Mart, 1920 doğumlu pasaportumla, muhakeme edilmeden, Gurzufu ve Kızıltaş'ı unutup, ömrümün sonuna kadar Gurzuf'suz ve Kızıltaşsız, *sonsuz* göçmen hayatımı yaşamaya mahkûm edildim.

Elbette tamı tamına az yukarda ifade ettiğim gibi olmadı bu ama anlam bu ifadenin uzağında değildi.

*
* *

Gurzuf'un denizi ve Kızıltaş'ın bağları bizim yaşam kaynağımız oldu, bayramlarımız ve neşemiz oldu, kaygılarımız ve dertlerimiz oldu yüzyıllar boyunca. Ömrümüzü Gurzufsuz ve Kızıltaşsız yaşamamıza olanak yoktu. Bunu ben daha çok küçük yaşımdayken biliyordum.

Evet, hiç kimse şaşmasın; biliyordum. Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın doğasıydık biz: Çiçeği ve otuyduk, dalı ve yaprağıydık, havası suyuyduk; toprağından besin alıp sürdürüyorduk varlığımızı. Gurzufsuz ve Kızıltaşsız biz pörsüyüp solacak, sonra da kuruyup gidecektik. Benim gibi,

benim insanlarım da biliyorlardı bunu. Biri, ikisi değil; hepsi! Bugün biz hayatta kalabilmişsek sarsılmaz ve çökmez bu bilinç ve inancın gücüne borçluyuz. Ben bir Gurzuflu olmasaydım bana verilmiş *kimlik belgemle* gene yaşar, dünyada olup bitenleri görür, başka iklim ve mekânlarda başka bir *ben* olurdum; evlenirdim de, eşim çocuklar doğururdu. Bu da bir çeşit yaşam olurdu.

Ama ben Gurzufluydum.

Gurzufluya Tanrı tarafından verilmiş hayattan başka bir hayat yaşamasına olanak yoktu.

İçimin boşluğundan şikâyet ettim.

Hiçbir zaman uzun sürmedi bu boşluk. Uzun yıllar beni sevindiren ve ağlatan, hayatî öykülerimiz boşluğumun çok uzağında kalmadılar. Şimdi de uzağımda değiller. Ben, içimi bir kere daha onlara açabildiğim takdirde, yattıkları yerlerinden kalkıp içime gireceklerini, içimin boşluğunu dolduracaklarını ve bir müddet sonra benim dilimde kazandıkları canlılıklarıyla içimden çıkıp benim insanlarıma döneceklerini hisseder gibi oluyorum.

Aslında içimi gelip bulan bu öyküler benim öykülerim değiller, yalnızca benim dilim ve ruhumla beslenip içimden çıkan başkalarının öyküleridir. Onları bir kere daha içimde barındırabildiğim takdirde, sona yaklaşmış hayatımın az daha uzayacağına inanıyorum.

*
* *

Gurzuf.

Geçen yılın başlarında Kırım-Tatar Millî Meclisinin başkanı Mustafa Cemilev (Kırımoğlu) Almanya'daydı; eksik olmasın, ordan aradı beni telefonla. Bugüne kadar Kırım'a dönebilmiş iki yüz altmış bin kadar Kırımlının mad-

di ve manevi durumları üzerine durdu, benim için önemli şeyler söyledi. Aramızda yer alan sohbetin sonunda Gurzuf'ta ve Kızıltaş'ta bizim insanlarımızın da oturup oturmadıklarını sordum. "Gayet az, Cengiz abi," dedi Mustafa, "gayet az. Yalıboyu'na (Kırım'ın Karadeniz kıyısı) oturmalarına izin verilmiyor. Ama elimizden geleni yapıyoruz ve umutsuz değiliz. Şimdiye kadar Kızıltaş'a yirmi yedi aile yerleşebildi. Gurzuf'taysa... yalnızca sekiz aile."

Yüreğim sıkıldı. Boğazımın içine acı bir yumru sokuldu. Gözyaşlarımın arasından mezarlıklarımızı görür gibi oldum. Bir zamanlar Gurzuf'un evlerini dolduran ana-babalarımızın kemikleri nerde? Gurzuf'un ana caddesinde gezinen göz nuru kızlarımız ve delikanlılarımız nerde?

Uzun bir süre bir şey söyleyemedim Mustafa'ya. Sonunda, "Buna da şükür," dedim. Dedim, ama bizsiz öksüz Gurzuf'un ağladığını duyuyordum içimde.

*

* *

Okura kendimi tanıtmak amacıyla başladım. *Hatıralarda C.D.*'ye. Eksiksiz, sade ve süssüz bir şekilde anlatacaktım hayat öykümü. Görüyorum ki, hayaller ve hisler üst geldi yine. Gurzuf'un sözünü ederken hayale kapılmamak elde değil. Coşmamak ve üzülmemek de mümkün değil doğrusu. Çünkü az yukarda işaret ettiğim gibi, yurtlarından topyekün sürüldüklerinden elli yıl sonra da Gurzuf'un evlerinde Gurzufluların ruhları saklı hâlâ. Bunu ben bildiğim gibi, Gurzuf'ta oturan sekiz ailenin çocukları da biliyorlar. Biliyorlar, çünkü sürgün yerlerindeyken anaları başlarını ellerinin arasına alıp, "Biz vatansız kaldık, büyük bir haksızlığa uğradık, milletimiz *Martyre* oldu," diye ağlaşmadılar. Kırım'ın binlerce mil uzağında aç ve sefil, yavrularına Kırım'ın yanıklı türkülerini söylerlerken,

günün birinde vatan topraklarına döneceklerine inandılar - parlak geçmişlerine, dedelerinin kahramanlıklarına özenerek değil; yaşama haklarına ve varlıklarının gerçekliğine inanarak.

Onlara Gurzuf'u unutturmak isteyenler de bunun pekâlâ farkındalar.

*
* *

Gurzuf.

Güzel Gurzuf.

Aile Akmescit'e yerleştikten sonra da her yılın yazı giderdim Gurzuf'a. Teyzelerim, halalarım, aile dostlarımız ve yakınlarımız oturuyorlardı Gurzuf'ta. Herkes tanıyordu Gurzuflu Cengiz'i. Kuzeyindeki Memişin Bayırı'ndan Gurzuf'a inerken Gurzuf sevinirdi, bütün Gurzuf gülerdi Cengiz'e.

Yansılar'ın hemen hemen her cildinde Gurzuf üzerine yazdım. Burada yalnızca şunu eklemek istiyorum: İkinci Dünya Savaşı'ndan önce nüfusu yedi bindi Gurzuf'un. Yedi bin nüfusunun ancak (tahminen) yedi ailesi Rus asıllı Gurzufluydu. Ceneviz Kalesi'nin doğu tarafındaki Soğuksu kıyısında bir, Gurzuf iskelesinin batı tarafındaysa başka bir büyük sanatoryum bulunduğundan, yaz ayları içinde Sovyetler Birliği'nin çeşitli yerlerinden başka dilde konuşan binlerce kimseler akın ederlerdi Gurzuf'a. Ama Gurzuf bizim Gurzuf'umuzdu. Evlerimizin mimarisi, yollarımız ve sokaklarımız, geleneklerimiz ve türkülerimiz bizim varlığımızı yansıtırdı. Dost ve konuksever karakterimizle Gurzuf'a gelen herkese *hoşgeldin* diyor ve günün birinde bizleri Gurzufsuz bırakacaklarını akıllarımızdan geçirmiyorduk.

Gurzuflular ve Kızıltaşlılar, bir de (Kızıltaş'ın az uzağındaki Ayı Dağı'nın kuzey yamaçları dibinde) Değirmenköylüler, yüzyıllar boyu kapalı bir hayat yaşadılar. Nadir karışırlardı hatta bu üç yerin genç kızları ve delikanlıları nadir evlenirlerdi birbirleriyle. Yazın sonlarına doğru bağlarından devşirdikleri üzümlerini Aluşta'nın pazarına taşırlardı Değirmenköylüler, Kızıltaşlılarsa Yalta'ya ve Soğuksu şarap deposuna.

Kızıltaşlıların Gurzuf'la ilişkileri daha bir istisnai idi. Gerçekçesi Kızıltaşlıların Gurzuf'a ihtiyaçları vardı. Gurzuf'un kendi pazarı vardı. Ana caddesinde kasabı, giysi mağazası, terzisi, berberi, sepetçisi, varilcisi, kunduracısı, orta okulu vardı; denizi ve denizinde balığı vardı; ve, özellikle beni sevindiren iskelesi, iskele üstünde balık tutan çocukları ve her öğleüstü iskelesine yanaşan Yalta vapuru vardı. Çok küçük yaşımda içerisinde doğduğum evden çıkıp Kızıltaş'a taşınmamıza rağmen, çocukluğum Gurzuf'ta geçti; hatta ben kendime Gurzufluyum, diyebilirim.

Oysa babam Kızıltaşlıydı.

*
* *

Tuhaf ama.

Gurzuf, bugünlerde de Gurzuf; ismi değiştirilmedi.

Kızıltaş'ın ismi değiştirildi.

Şimdilerde Kızıltaş'ta oturanlar Kızıltaş'a *Krasnokamensk* (Krasno=kızıl; kamensk=taş) diyorlar. Benim gençliğimde Akmescit-Yalta otoyolu geçerdi Kızıltaş'tan. Zamanımızda bu yol başka bir yerden geçiyormuş.

Eski otoyolun kenarında direğe çıkılı plakaya Krasnokamensk yazdılar diye ne bana ne de Kızıltaş'ta ikamet

eden yirmi yedi ailenin çocuklarına hiç kimse unutturamaz Kızıltaş ismini.

Gurzufluların günlük hayatlarını etkileyen denizi, pazarı, iskelesi, plajı ve yaz ayları içinde Rusya'nın çeşitli yerlerinden akın eden turistler olduysa, Kızıltaşlıların ve Değirmenköylülerin hayatları yalnızca toprağa bağlı oldu.

İngiltere'ye yerleşmeden önce İtalya'nın bağlarını, Güney Fransa'nın bağlarını gördüm. Hiçbiri Kızıltaş bağlarıyla kıyas edilemezdi. Toz kondurmazlardı Kızıltaşlılar o bağlara. Çalışkanlıklarıyla cennet bağlarına dönüştürmüşlerdi bağlarını. Ben de (daha çok küçük yaşımdayken) Kızıltaşlıların kendi içlerinde tanıdıkları toprak sevgisiyle bağlandım Kızıltaş'a.

*
* *

Kızıltaş'ın toprakları, hemen hemen eşit olarak, ikiye bölünürdü o dönemde: Doğu'da (Değirmenköy ve Aluşta tarafı) tütün tarlaları; Batı'daysa (Nikta ve Yalta tarafı) bağlar.

Kızıltaş'tan kopmanın korku ve karamsarlık kompleksi içindeydim daha, *Onlar Da İnsandı* romanım üzerine çalışmaya başladım Londra'nın Fulham Road'taki evimde. Büyüleyici bir güçle geliyordu bana Kızıltaş. Geçimimiz için çok zor işler yaparken de yerden kopuk ayaklarımla Kızıltaş'ın bağları içinde dolandığımı hisseder gibi oluyordum.

Öylesi ruhi bir durumda yazıldı *Onlar Da İnsandı*.

Hayır, eskileri anlatmaktan hoşlanan bir adamın öyküsü olmadı *Onlar Da İnsandı*. Romanda yaşanmış, yaşanan, her zaman yaşanacak, gerçek bir hayat parçası vardı. Bu hayat parçasını kendime özgü sade bir üslupla ve herkesçe anlaşılır bir dilde Türk okuruna sunabilmem benim yaratıcılığımda en büyük başarım oldu diyebilirim.

Dönelim geçmiş zamana:

(Baba tarafından) dedem varlıklı ve çok çocuklu bir aile sahibiymiş. Yedi oğluna bağ ve tütün tarlalarını bıraktı kendisinden. Ortanca oğlu olan Emirseyin'e (Emir-Hüseyin'e) bir de zenaat öğrenmesini ısrar etmiş hayattayken. Bağcılık ve tütüncülük dışında, zenaatın öğrenileceği bir yer değildi Kızıltaş. Berber zenaatını Gurzuf'ta öğrendi babam ve yine berber zenaatında Gurzuf'ta çalışırken, Gurzuflu Emirsali (Emir-Salih) beyin kızı Fatma Hanım'a âşık oldu.

Çok geçmeden nikâhları kıyıldı Gurzuf'ta ve 1923 yılına dek Demirliçeşme üstündeki evde oturdular.

Evliliklerinin ilk yılındaydı, Gurzuf'ta bir berber dükkânı sahibi oldu babam. Kızıltaş'a taşındığımızdan sonra da dükkânın sahibi babamdı sanırım; çünkü çocukluğumda *Berber Emirseyin* ismiyle biliniyordu dükkân Gurzuf'ta. Üstelik, en büyüğümüz Midhat 1931 yılına dek berberliğini o dükkânda yaptı.

İnsanların normal bir hayat yaşadıkları bir dünyada ben de bir berber olur ve hayatımı Gurzuf'ta yaşardım. Mutlu da olurdum kuşkusuz. Ama nasip olmadı. Çok geçmeden her şey ters düştü bizim hayatımızda. İskeleye inen sokağın ucundaki berber dükkânını yalnızca hafızamda taşıyorum şimdilerde.

Kıyıdan hayli yüksekteydi sokak. Üç berber çalışıyordu dükkânın içerisinde. Çocukluğumda Gurzuf'un iskelesine inerken, dükkânın geniş penceresinden gözüne iliştiğim berber, sokağa çıkıp beni içeriye alır, aşağıdaki Gurzuf'un limanına açılan dükkânın demir parmaklıklı penceresi dibine atılı iskemlelerin birine oturtur ve karşı yakadaki şekerciden getirdiği şekeri bana ikram eder ve ben her şeyi, (berberin ikram ettiği şekeri bile) unutup Gurzuf'un limanında uykulu bir salıntıyla sallanan kayıkları seyrederdim.

*
* *

Kızıltaş'ta yedi amcadan evsiz olan tek aile bizim ailemizdi o yıllarda. Mezarlıkla Mustafa amcamın bağı arasındaki dede mirası arazi üzerine kuruldu evimiz 1922 yılında. Evin odaları ve badanası hazır değildi daha, aile Gurzuf'tan Kızıltaş'a taşındı.

Nüfusu iki binin üstündeydi Kızıltaş'ın o yıllarda ve iki mahalleye bölünüyordu: *Yukarı* mahalle ve *Karşı* mahalle. İki mahalleyi *Soğukdere* ayırırdı. Her iki mahallenin birer camisi vardı. Evlerin hemen hemen hepsi bahçeliydi ve çok eskiden inşa edilmiş olmalarına rağmen çoğu iki katlı, ahırlı, kuyulu veya çeşmeli evlerdi. *Karşı* mahallenin bir yerinde iki, belki üç, toprak damlı evlere de raslanırdı.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında genişlemeye başladı Kızıltaş. Akmescit-Yalta atlı araba yolu (sonraları otoyol) üstünde, biribirlerinden uzak, çoğunlukla bağlar içinde yeni evler kurulmaya başlandı. Bizim ev de eski mezarlıkla Mustafa amcamın evi ve bağı arasındaki (meşeleri kesilip düzlenmiş) arazi üzerine inşa ediliyordu. Hatırlıyorum, evin Yalta tarafındaki düzlükte yalnızca dört tane meşe ağacı kalmıştı. Mezarlık tarafındaki yüce meşe ağaçları kesilmiş, kütükleri topraktan çıkarılmış, odunları otoyolun kenarına yığılmışlardı. Sonraları bu odunlar yeni evin yerkatındaki ahırın içerisine taşınıp, ahırın dört duvarı dibine istif edilmişlerdi.

Evin önünde bir de yeraltı ambarı vardı. Derince kazılmış merdivenli açıklıktan inilirdi ambarın küçük kapısına. Yeni evin her köşesi: kış ayları içinde üzümlerin muhafaza edildiği tavan, serçelerin kışın soğuğundan kaçıp hayvanların yanına sığındıkları ahır; turpu, pancarı, havucu, patatesi kırağının ve ayazın çalmayacağı yeraltı ambarı tılsımlarla doluydu benim için ama aklımın en uzak bir noktasında bugün de cirit atan evin ahşap balkonuydu.

Balkondan Tübya kırlarına dek sarkan yeşil bağları görüyordum; Ayı Dağı'nı, Adalar'ı görüyordum; ve her şeyden çok beni büyüleyen denizi görüyordum. Ben ve deniz bir bütündük. Deniz ne denli büyükse, benim denize sevgim ve bağlılığım da o denli büyüktü. Karı, yağmuru da severdim, kuşu ve çiçeği de severdim ama denize sevgim başkaydı. Yaz boyu denize gitmediğim bir günüm olmazdı. Gurzuf ve Kızıltaş topraklarının selamlarını götürürdüm denize, Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın sevisiyle girerdim denize. Üstüm başım deniz kokardı. Vücudumun her yeri denizin ve güneşin deseniyle bezeli evimize döndüğümde "Sen menim değil, denizin balasısın," derdi annem bana.

*
* *

Evin inşası tamamlanana kadar *Yukarı* mahallenin kuzey ucundaki Osman amcamın evinde oturduk.

Bu ev de, Gurzuf'taki dedemin evi gibi, iki katlı ve geniş verandalı bir evdi. Evin batıya bakan duvarı dibince (yaz aylarında suları billur ve sakin, kış ayları içinde gürül gürül) bir ırmak akardı. Irmağın batı kıyısında yüce bir ceviz ağacı ve ağacın dibinden başlayarak, ta Gelinkaya'ya dek yayılıp yükselen fındıklık.

Onlar Da İnsandı romanımda önemli bir yeri var Gelinkaya'nın. Kabil değil olmasındı. Bugün de, kayanın güney betinde taş kesilmiş gelin gibi, çocukluğumun taşlaşmış anıları saklı Kızıltaş'ın Gelinkaya'sında. Akmescit-Yalta otoyolunun kenarında inşa edilmiş eve taşınıp yerleştiğimizden sonra da ziyaret ederdim Gelinkaya'yı.

Kayanın güney beti kızılımsı uçurumdu, kuzey arkasıysa Yayla Dağı'nın yamacına bitişikti ve doğu tarafındaki

bodurca kızılcık çalıları arasından geçen patika Gelinkaya'nın tepesine dek yükselirdi.

Gelinkaya'nın gelininden kalan hasreti ve heyecanı götürürdü beni oraya. Kayanın ta ucuna gidip otururdum. Kafam dönerdi uçurumun dibine baktığımda. Ama başımı kaldırıp ilerime bakarken, korkumu silip süpürürdü içimden Gurzuf'u ve Soğuksu kıyılarını, Ayı Dağı'nı ve Adalar'ı kapsayan denizimizin panoraması ve ben bin kere ölüp bin kere yeniden dirilirdim.

Sonraki hayatımda o panoramanın güzel ve korkunç ağırlığını taşıdım içimde yıllarca. Hâlâ da taşıyorum. Gelinkaya bizim Gelinkaya'mızdı, hiç kimsenin onu elimizden almaya hakkı yoktu. Ama alındı. Bugün de, kayanın taşlaşmış gelini gibi, Gelinkaya'nın sessiz çığlığını duyuyorum içimde.

*

* *

Yanılmıyorsam, Akmescit-Yalta otoyolunun kenarında inşa edilmiş eve 1925 yılında taşınıp yerleşmiştik. Az yukarda işaret ettiğim gibi, komşularımız Yalta tarafında amcam Mustafa (Dr. Zemine Dağcı'nın babası), eski mezarlık tarafında tenekeci Kazanski, (okurlar *Badem Dalına Asılı Bebekler* romanımdan tanırlar Kazanski'yi ve kızı Sevgil'i) bizim evimizden az yukardaki iki bağın içinde şimdi isimlerini hatırlayamadığım başka iki aile ve yine Yalta tarafında, iki katlı, geniş avlulu, dört bir yanı yüksek duvarla çevrili Kızıltaş hastahanesi oldu.

Kızıltaş'ın o yıllardaki günlük hayatı *Onlar Da İnsandı* romanımda yazdıklarımdan çok farklı olmadığı kanaatindeyim. Kızıltaş'ta *kolhoz* rejimi kurulduğundan bir yıl önce

kapatıldı hastahane; çifte kanatlı ve demir parmaklıklı kapısına kurşun mühürlü *müsadere* kilidi takıldı ve bir müddet sonra içerisinden bütün eşyaları çıkarılıp açık kamyonlarla bilinmedik bir yere taşındı. Bunu iyi hatırlıyorum. Konu üzerine babamla konuşurken amca kızı Dr. Zemine Dağcı'nın yaşlı gözlerini de unutamıyorum. Niçin ve neden? Bir hastahaneydi bu. Bize gerekliydi. Bizden başka, *Onlar Da İnsandı*'nın *Kala Mala*'sı ve İvan'ı gibi, pejmürde kılıklarında Kızıltaş'tan geçip Yalta'ya giden kimselerin de ihtiyaçları vardı hastahaneye.

*
* *

Bu yılın başlarında Türkiye'de Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin başkanı Zafer Karatay bir video gönderdi adresime: Kırım'a gidip Kırım'ın tarihi ve bugünkü durumu üzerine belgesel bir film hazırlamış TRT için Karatay. Büyük bir merakla seyrediyordum filmi. Belgeselin sonlarına doğru Kızıltaş'ın Gelinkaya'sı alınmış filme. Dalmıştım, iyice işitemedim; "Cengiz Dağcı'nın *Onlar Da İnsandı* romanında adı geçen bir tablo," diyordu galiba belgeselin spikeri.

Görünüme dalmıştım ya, Gelinkaya'yı tanıyamadım doğrusu. Benim çocukluğumun (sonralarda gençliğimin) Gelinkaya'sı küçülmüştü âdeta. Yok, âdeta değil, gerçekten küçülmüş göründü gözlerime. Küçülmez mi? Her şeyimizi silip süpürdüler: camilerimizi, hastahanemizi, hanlarımızı ve çeşmelerimizi... Hiçbir şeyimizi bırakmadılar. Kızıltaş'ı *Krasnokamensk*'e dönüştürenler Gelinkaya'yı da pekâlâ küçültebilirlerdi.

*
* *

Videoyu seyrettiğim günden az sonra Kırım'ın genç şairlerinden Yunus Kandım(ov) açtı telefonu Akmescit'ten. Farkında olmadan (belki de havada, suda, gölgelerde yakalamış olduğu) benim fantazilerimle oynarcasına, "Cengiz ağa, bugün bir grup arkadaşla sizin Kızıltaş'taki evinizi ziyaret ettik," diyordu.

Hoş, fantazilerimle oynamıyor, şefkatli düşüncelerimle ilgileniyordu Yunus Kandım(ov): Cengiz Dağcı'nın eserlerinden kaynaklanan etkinin Kızıltaş'a kadar uzanacağını aklımdan geçirmemiştim-çocukluğumda beni büyüleyen evin ahşap balkonundan denize bakarak konuşuyordu belki şair Yunus Kandım(ov) telefonda.

"Bir süredir evinizi satın almanın imkânlarını arıyoruz Cengiz ağa. İçerisinde oturan Rus ailesi satmak istemiyor evi."

Başka bir şey daha söylemek istercesine sustu; sözün gerisini getiremeyeceğini düşündüm.

Ama getirdi.

"Evin bir odasını bize kiralamalarını istedik. Buna da razı olmadı aile. Ama umutsuz değiliz. Bize lüzumlu o ev. Maksadımız..."

Yine sustu.

Sonra ilave etti.

"Ev yalnızca sizin eviniz değil, halkımızın da evi..."

İleriye dönük hayal ve düşüncelerimi yitiriyorum dedimdi. Belki. Yitiriyorumdur belki ileri dönük düşüncelerimi. Ama benim insanlarımın ruhları saklı hâlâ o evlerde. Yalnızca evlerde mi? Bugün de toprağı ve ağacı, suyu ve havası benim insanlarımın ruhlarıyla büyülü Gurzuf'un ve Kızıltaş'ın.

Korkunç Yıllar'ın okurları bilirler söz konusu evi, *Yansılar*'da da sık sık sözü edildi. Yalnız şunu burada eklemek istiyorum: Evin otoyol tarafındaki duvarı 1927 yılının dep-

reminde çöktü. Haftalarca amcamın bağı içerisinde açtığımız çadırlarda oturduk. Sonra, uzunca bir süre tekrarlanan küçük depremler dindi ve biz evin odalarına taşındık.

Altı ay geçti aradan. Depremin bile o evde oturmamızı önleyemediğini, insanoğlunun önleyebileceğini hiçbirimiz düşünemedik. Yalnızca evlerin duvarları çökmeyle kalmadı; Gurzuf'a ve Kızıltaş'a bundan çok daha kötü zamanın yakınlaştığını gaipten haber veriyordu deprem: yıldan yıla değil; aydan aya, hatta günden güne değişiyordu hayat. En yüksek noktasındaki camiin yıkılmış minaresiyle sevinerek karşılamıyordu artık beni Gurzuf.

Yıllarca devrildikleri yerde kaldılar minarenin taşları. Otlar fışkırdı taş kalıpları arasından. Otlar kapladı minarenin taşlarını. Kırım'dan ayrılmadan önce, son olarak, gittiğim yaz ayında taşlar görünmez oldular. Ama depremde devrilmiş minarenin taşları, olağanüstü boy atmış otların altında da (hiç değilse benim için) çocukluğumun Gurzuf'unu saklıyorlardı kendilerinde.

*
* *

1921-1923 yıllarının açlığını iyi hatırlamıyorum. Oysa açlığın sözü edilirdi sık sık Kızıltaş'ta. Ne ki, o yılların trajik ortamında, (söz gelimi Bahçesaray'a kıyasla) açlığın Kızıltaş'ın günlük hayatına trajik bir şekilde nüfuz edemediği kanısındayım. Kızıltaş'ta, evsiz ve topraksız aileler olmadığından başka, hayvansız aileler de yoktu. Her aile, en azından bir sığır, birkaç baş koyun ve keçi sahibiydi. Ama Kırım'daki açlık yıllarının etkisi büyük oldu. Kızıltaş'ın ve Gurzuf'un ekonomisi çöktü. Köylü mahsulünü kentlerde ve devlete satamaz oldu. Bütün memleket içinden çıkılmaz bir duruma sürükleniyordu. Tek çıkar yol ekonomide özel sektörün yeniden canlandırılması oldu. NEP (Yeni

Ekonomi Politikası) dönemi (1926-29) benim hatırladığım en güzel bir dönem oldu Kızıltaşlıların hayatlarında. Serbest pazar ekonomisinde Kızıltaşlılar ve Gurzuflular çabucak ayaklanıp eski canlılıklarını buldular.

Ama uzun sürmedi bu.

Sona ermiş NEP dönemini en korkunç terör yılları takip etti. 1929 yılının sonlarına doğru ilk sürgüne tanık olduk. Gurzuf'tan ve Kızıltaş'tan tahliye edilenlerin sayıları ne kadardı bilmiyorum yalnız şunu söyleyebilirim: Kızıltaş'tan çıkardıkları köylüleri OGPU askerlerinin açık kamyonlarla Yalta'ya taşıdıklarını içerisinde oturduğumuz evin penceresinden kendi gözlerimle görüyordum. Akrabalarımız da vardı aralarında. Yalta otoyolunun kenarında yumruklarıyla kendi kafalarını döven analar, ağlaşan kızlar ve çocuklar kalıyorlardı Kızıltaş'tan uzaklaşan kamyonların ardında. Nereye götürüyorlardı kocalarını? Niçin götürüyorlardı babalarını? Kimse bilmiyordu niçinini, nedenini. En küçük bir açıklama yapılmıyordu yetkililerce. Kızıltaş'ın yüzyıllardır değişmeyen hayatı değişiyordu günden güne. Yok, değişmiyordu; sönüyordu hayat Kızıltaş'ta. Ata mirası topraklarından koparılıp götürülen Kızıltaşlıların ruhları ve hayaletleri kalıyordu boşaltılmış evlerin içerisinde.

Elli yıl uzamış olan bir sürgünden sonra bugün yurtlarına dönebilmiş Kırımlıların, artık başka kimselerin oturdukları bu evlere bakışlarında hâlâ o ruhun gücü korunmakta. Benim için (özellikle edebî çalışmalarımda) o tragediyanın etkisi bir kat daha fazla oldu. Yalnızca gözlemlerimi gereğince ve güçlü bir şekilde eserlerimde yansıtamadığıma üzülüyorum.

Küçük bir çocuktum, babamla gittim Yalta'ya. Köylünün biri Aluşta'dan Nikta'ya dönüyordu, bizi arabasına aldı. Niktalı hiç konuşmadı yol boyu. Ama nereye ve niçin

gittiğimizi biliyordu. Konuşmanın, hatta kendi dilinde ve kendi insanlarının arasında, tehlikeli olduğunu da biliyordu adam.

Nikta'dan Yalta'ya yaya gittik.

O gün tanığı olduğum olay sonraki yaşanacak hayatımın acıklı yolunu açıyordu: Kızıltaş'tan çıkarılmış köylüler Yalta rıhtımında yolcu vapuruna doldurulmuşlardı. Tıklım tıklımdı vapur. Ve *mola* üstünde biz, akrabalarını uğurlayan Kızıltaşlılar. Kadınlar, mendilleri dudaklarında, için için ağlıyorlardı. Çıt çıkmıyordu kalabalığın içinden. Sessizliğin bu kadar derin, bu kadar anlamlarla yüklü olabileceğini körpe yaşımda anlamıştım.

Saatlerce bekledik.

Sessizlik dağılmadı hiç.

Neden sonra vapur kalktı.

Kıyıdan ayrılırken vapuru dolduran Kızıltaşlıların bir ağızdan söyledikleri *Antettim*'in ezgisi uzun yıllar kulaklarımın içinde tekrarlandı.

*
* *

Hatıralarda C.D. önceden ayarlanmış ve belirli bir kurguya bağlı bir uğraşı değildir. Tanığı olduğum hiçbir olayı yoğun bir şekilde anlatmayı da düşünmedim. Üstelik uğraşının başlarında yaşantılarımı yeniden gözden geçirmek amacıyla *tanıtma-açıklama* çerçevesi içinde ele alınacak uğraşı olacağını açıklamıştım. Ne ki, çocukluk yıllarımda tanığı olduğum olayların eserlerime etkisini gözardı edemem; (okur için belki çok önemli olmayan) bu olay ve etkenler üzerinde durmadan geçemeyeceğim.

Dolayısıyla biraz daha Kızıltaş'ta kalmak istiyorum.

Yeni evimizde çeşme yoktu, suyu güğüm ve kovalarla yarım kilometre kadar uzakta Akmescit-Yalta otoyolunun üstündeki Osman amcamın hanından taşıyorduk.

İki katlıydı han. Alt katı aşhane ve postahane. Üst katı konut odaları. Bir de hanın kenar duvarına bitişik fırın. Fırınla Soğukdere üzerinden geçen taş köprü arasında yolcular için musluklu, hayvanlar için yalaklı çeşme. Hanın arka tarafındaki geniş avlunun ucunda demirhane ve nalbantçı.

1930 yılının ortalarında *kolhozlaşma* başladı.

Kolhoz rejiminin ilk kurbanı Osman amcam oldu. Han kapatıldı. Fırın kapatıldı. Demirhane kapatıldı. Osman amcam (kalpten rahatsızmış) öldü.

1929 yılının toptan sürgünü bir kere daha tekrarlanmadı Kızıltaş'ta. Fakat tek tük ailelerin GPU askerlerince geceler içinde evlerinden çıkarılıp belirsiz biryerlere götürülüşleri aralıksız devam ediyordu. Komşumuz Mustafa amcam (Dr. Zemine Dağcı'nın babası) ailesiyle birlikte sürüldü Kızıltaş'tan; evinin kapısına kurşun mühürlü *müsadere* kilidi takıldı. Aylarca kimse uğramadı eve. Asmalara toz kondurmadığı bağın yabanileştiğini gözlerimle görür gibi oluyordum. Güze doğru üniformalı kimseler geldiler, kapıdaki *müsadere* kilidini kırdılar ve evin içerisindeki bütün eşyaları kamyonlara doldurup bilmediğimiz bir yerlere götürdüler.

*
* *

Şaşılacak bir hızla değişiyordu hayat Kızıltaş'ta. Komşu komşuyu, akraba akrabayı tanımıyordu. Yüzyıllar boyu değiştirilmesi mümkün olmamış şeyler, bir-iki yıl içinde değil, birkaç hafta içinde nasıl değiştirilebilirdi böyle? Aslında değiştirilen yaşama tarzı değildi, hayat

öldürülüyordu Kızıltaş'ta; öldürülen hayatla toprak da ölüyordu Kızıltaş'ta. Kimse girmiyordu bağlara. Hayvanların otlaklara sürüldüğü toprak yollarda, kızların ve küçük çocukların güzün sonlarına doğru kızılcık ve muşmula toplamak için Gelinkaya'nın yukarlarına çıktıkları patikalarda ayak izleri silinip gidiyordu. Yüzyıllar boyu yaşamış oldukları hayatı söndürenlere karşı protesto eden yoktu. Susuyordu herkes. Doğruyu, gerçeği nasıl anlatabilsinlerdi barışçı yoluyla? Nasıl ikna ettirebilsinlerdi Kızıltaş'a tabancayla, tüfekle, makina ve kırbaçla gelenleri? Ölümden korkmasınlardı demesin hiç kimse bana! Ölümden korkar insan. Korkmasalardı kendilerini tüfek ve dipçik altında zorla yerinden edenlere: Öldür bizi, kurtulalım, der ve ölürlerdi. Kızıltaşlılar ne Kızıltaş'tan vazgeçtiği için susuyorlardı ne de ölmek niyetinde olduklarından. Hem suskunluğun (anlamlarla yüklü olduğundan başka) gücünü de yıllar sonrası anladım.

1931-32 yılında kuruldu *kolhoz* rejimi Kızıltaş'ta.

Kızıltaşlı onurunu, toprak sevgisini bir kenara itti ve hayatta kalabilmesi için; ailesinin açlıktan ölmemesi için maaşsız, ayda birkaç kilo un karşılığında bir işçi olarak çalıştı kendi toprağında. En ufak bir tepki gösteren, rejime karşı söz söyleyen kimseler, özellikle *kolhozlaşma*'nın ilk yılında, Kızıltaş'tan çıkarılıyor ve bir daha da Kızıltaş'ta görünmüyorlardı. Babam da 1931 yılında tutuklandı. Neden? Gösterişsiz, belirgin bir azametin çok uzağında, hatta fizikçe zayıf, uysal ve tatlı dilli bu adam neden tutuklansındı? Sebebini kimse bilmiyordu.

Bunun gerçeğe dayanıp dayanmadığını bilmiyorum; yıllar sonrası babamın Yalta tarafındaki, artık *kolhozlaşmış* hastalar bağlarında çalışırken, kendi bağının asmalarını

tutup öptü ve ağladı diye tutuklandığını annemden duydum.

Kışı babasız geçirdik.

*
* *

Artık Kızıltaş'ın uzağında başlayacak olan hayatımın yeni cereyanına geçmeden önce şunu da kaydetmek istiyorum burada: İlkokulu Kızıltaş'ta bitirdim.

1917 devriminden sonra (İsmail Bey Gasprinski'nin eğitimde etkileyici gücüyle sanırım) Kırımlıların hayatlarında çocuklarını okutmak ve modern hayata ayak uydurmak anlayışı çok derin bir kök saldı. Birbirleriyle yarışırcasına herkes kendi çocuğunu okutuyordu, Kızıltaş'ta da kız ve oğlan çocuklarını okutmayan bir tek aile yoktu.

Karşı mahallenin aşağılarındaydı okulumuz.

Batı tarafta okulu geniş araba yolundan ayıran yüksek duvar; okulun doğu tarafındaysa bayır ve bayırın üstünde damları kırmızı kiremitli, duvarları beyaz badanalı ve bahçeli evlerin dizisi.

Bayırın dibince, hemen hemen üzerine sarkık söğütlerin dalları altında saklı ve suları gizemlice akan küçük ırmak. Kış ayları içinde çantalarımızın içerisindeki kalem ve defterlerin yanında cevizle, şeftali ve elma kurularıyla giderdik okula; yaz aylarında üzümle, narla, armut ve ayvayla. Teneffüste salkım söğütlerin gölgesinde oturup yerdik meyvelerimizi.

Yaşım ilerledikçe benden (hiç değilse) küçük bir yerimin o söğütlerin gölgesinde kaldığını düşünüyorum. Bütünümle söğütlerin gölgelerinden çıkmak istemediğimden değil, çıkamadığımdan.

Tıpkı Gelinkaya'nın gelini gibi, benden kalmış bir yerim donup taş kesildi söğütlerin gölgesinde.

*
* *

1931 yılının baharı.

Üç ay Akmescit hapishanesinde tutuklandıktan sonra babam serbest bırakıldı. Fakat bir daha da Kızıltaş'a dönmedi. Zeynep ve Hati ablalarım *tehnikom*'da (Teknik Okul) okuyorlardı. En büyüğümüz Midat (Midhat) berberliğini bırakmış, önce Yalta'da, sonraları da Akmescit'te şöforlük yapıyordu.

O zamana dek yaşamış olduğumuz hayatımızdan bambaşka bir hayat başlayacaktı bizim için bundan böyle.

*
* *

Burada kısa bir ara verip, aile üyelerinin talihlerini kronolojik bir şekilde aşağıda açıklamak istiyorum.

Midat:

1934 yılında askere alındı. Askerliğini Sovyet Hava Kuvvetleri'nde ve Akyar'ın (Sivastopol) az uzağındaki Sakı'da yaptı. Ordudan dönünce evlendi, bir müddet sonra karısından boşandı, yeniden evlendi. Ben Kırım'dan ayrılmak üzereyken, eşi ve iki çocuğuyla, oturduğumuz Malo-Fontannaya Sokağı'nın az uzağındaki (yanılmıyorsam) Gazıasker Sokağı'nda oturuyordu.

Üç yıl evvelsi Midat'ın sürgününde vefat ettiğini öğrendim.

Zeynep ve Hati (Hatice):

Tehnikom öğrenimlerini Akmescit'te tamamladıktan sonra Evpatoria (Gözleve) yakınlarında otoyol inşasında çalışıyorlardı. 1937 yılının yazı Gözleve'de ikamet eden

Bekir amcamı ziyaretimde ikisiyle buluştum. Zeynep evlendi. Hati'yle ilişkilerim kesildi. Üç yıl evvelsi Hati'nin de sürgünde gözlerini yaşama kapattığını öğrendim. Zeynep Kırım'a dönebilmiş ve hayatının son iki yılını Kırım'da yaşamış.

Benden küçük Timur:

1942 yılında Almanlar tarafından zorla Kırım'dan çıkarıldı ve Kuzeydoğu Polonya'nın bir yerinde orman işlerinde çalıştırılırken habersiz kayboldu.

Benden ve Timur'dan küçüklerimiz Tevide, Ayşe, Halit:

Ben askere çağrılana dek Akmescit'te aile ocağında kaldılar. Halit'in sürgünde vefat ettiğini üç yıl evvelsi öğrendim. Tevide ve Ayşe sürgünden Kırım'a dönebildiler ve ikisi de çocuk ve torun sahipleri, Akmescit'te oturuyorlar.

*
* *

Bu, benim ailemin tragediyası.

Benim ailem istisna değil tabiî benzeri tragediya her Kırımlı ailenin başına geldi. Rus emperyalizminin hedefi Kırım'da bir tek Kırım Tatarını bırakmamaktı. Hedeflerine ulaştılar da. Yarım yüzyıl Kırım'ın gerçek sahipleri Kırımsız yaşadılar sürgünde nüfusunun hemen hemen yarımı bir daha da Kırım'ı görmeden gözlerini kapattılar yaşama.

Gerçek *genoside*.

Tam anlamıyla bir milleti yok etme.

Elli yıldır eserlerimin ana konuları oldu Kırım. Kırımsız bir Kırım Tatarı olamazdı. Varlıklarının kökünün Kırım yarımadasında saklı olduğunu hem eski Çar rejimi, hem de devrim sonrası Sovyet rejimi pekâlâ biliyorlardı. On-